

**БОЙОВІ ДІЇ ДІЄВОЇ АРМІЇ УНР
НА ЛІВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ У СІЧНІ 1919 р.
(НА ПРИКЛАДІ УДАРНОЇ ГРУПИ РОМАНА СУШКА)**

© Куций А.Ф., 2013

Досліджена та проаналізована діяльність одного з військових формувань Осадного корпусу Січових Стрільців. Показана бойова майстерність Ударної Групи полковника Р. Сушка у боротьбі проти більшовиків на ст. Гребінка під Полтавою під час бойових дій Дієвої армії УНР на Лівобережній Україні у січні 1919 р.

This article investigates and analyzes the activities of a military formations of siege corps of Sich Riflemen. The battlecraft of R.Suchko's attack group in the struggle against Bolsheviks at the Grebinka in Poltava during the combat of Efficient UNR Army on the left bank of Ukraine in January 1919 has been displayed.

Незважаючи на незмінний інтерес української історичної науки до визвольних змагань 1917 – 1921 рр., чимало аспектів цієї теми ще й досі залишаються маловивченими. Зокрема, чи не найслабшою ланкою сучасної історіографії того періоду залишається висвітлення бойового шляху, організаційної структури і чисельності військ УНР доби Директорії у січні 1919 р. Значною мірою такий стан дослідження історії Армії УНР пояснюється недостатністю джерельної бази. Чимало документів військового керівництва УНР було знищено полум'ям Визвольної війни, або ж були розпорошені по еміграції.

Стан наукової розробки теми і мета роботи. Вивчення досвіду, успіхів та прорахунків періоду розбудови Збройних сил Директорії УНР дає змогу доповнити та переглянути низку історичних фактів Української національної революції та ввести до наукового обігу невідомі та малодосліджені документи і матеріали.

Вивчення військової історії України та її складової – воєнного аспекту національно-визвольної боротьби 1917–1921 рр. стало об'єктом ґрунтовних досліджень діаспорних істориків і військових діячів В. Кучабського, І. Мазепи, М. Капустянського, В. Петріва, В. Проходи, М. Стахіва, М. Христюка, Л. Шанковського та сучасних учених: В. Голубка, М. Ковальчука, Я. Тинченка, І. Хоми, С. Литвина, О. Реєнта, О. Рубльова та ін.

Серед великої кількості мемуарної літератури, нарисів та спогадів, досліджень історичного плану, авторами яких були безпосередні учасники національно-визвольної боротьби, зокрема О. Греків, О. Удовиченко, М. Савченко, серед яких полковник Роман Сушко чи не вперше підняв проблему певних аспектів громадянської війни, глибоко переживши цю страшну трагедію, яка не одне століття руйнувала нашу націю і в минулому призвела до втрати державності Україною.

Мета роботи – дослідити бойові дії Дієвої армії УНР на Лівобережній Україні у січні 1919 р., де серед військових формувань показала свою бойову майстерність Ударна Група полковника Р. Сушка у боротьбі проти більшовиків на ст. Гребінка під Полтавою.

Виклад матеріалу і обґрунтування отриманого дослідження. Початок третього періоду української державності доби Директорії УНР відзначався надзвичайно складним внутрішнім та зовнішнім становищем України, яка на той час була з усіх боків оточена ворожими військовими силами. На ґрунті поширених ще під час гетьманського режиму отаманської анархії серед народних мас, їхні настрої ставали щоразу, то більше неприхильними до Директорії, а подекуди обернулися у відверту ворожнечу, яка проявлялася у бунтах і повстаннях проти нової української влади. Крім того, ситуацію ускладнювала більшовицька пропаганда. Так, повідомлення командувача респуб-

ліканськими військами Чернігівщини і Полтавщини полковника Палія та начальника Штабу армії Калюжного від 24 грудня 1918 р. в Генеральний Штаб полковнику Ю. Тютюннику та в Кременчук полковнику П. Болбочану про тривожний стан на прифронтових лініях від Гомеля, Новгород-Сіверська, Кролевеця, Глухова, Путивля, Лохвиць. У ньому наголошується, що "...з кожним днем збільшується число більшовицьких агітаторів і до них пристає анархічний елемент місцевого населення з молодих людей, переважно робітників. У районі Конотопа ці банди грабують населення та йдуть в напрямі до Конотопа-Кролевець..." [27, оп. 3, спр. 98, арк. 1]. Більшовицька агентура використовувала привабливі соціальні гасла, підбурювала до утворення рад і ревкомів, а також до виступів проти Директорії. З'явилося багато самозваних отаманів, які, користуючись революційним хаосом, на чолі збройних відділів творили безладдя й анархію. Своім авантюризмом і розгнужаною поведінкою вони підривали авторитет Директорії. Найнебезпечнішою була підривна робота, яку почали вести серед українських військових частин агенти большевицької Москви та усілякі провокатори з метою розвалити основи молодого Української армії. "Хвиля анархії пронеслася через цілу Україну", – зазначає Ісаак Мазепа. [12, с. 76].

На півночі усе ще стояв більшовицький фронт – Росія переживала голод й більшовики намагалися одержати збройним шляхом український хліб. Проти більшовиків на Правобережжі не було жодних українських збройних сил – усі були зайняті протигетьманським повстанням. На схід відступали рештки російських добровольчих військ, які були сформовані на Україні в роки Гетьманату й могли загрожувати незалежності держави. На заході, в Галичині, йшла запекла війна з Польщею. На півдні румуни зайняли Бессарабію та Буковину. В Одесі висадився десант Антанти – головно французькі війська й під їхньою охороною розпочалось формування російської добровольчої армії, метою якої був похід через Україну до Росії проти більшовиків та відновлення "єдиної неподільної Росії"... [1, с. 147].

Представники різних політичних партій, що входили до складу Директорії, тоді ні словом не обмовились про можливість, чи то певність військового нападу радянської Росії на Україну. Чому так? Тому, що вони, очевидно, не думали про те, що німці залишать Україну і не буде кому ефективно її обороняти перед нападом. Виходу німців з України і після революції не дуже-то сподівалися навіть організатори антигетьманського повстання, але рахувалися з можливістю того, що німецькі війська будуть триматися міцно й довго в Україні і навіть мститися українському народові.

Як військові, так і політичні діячі, перебільшили силу білих московських генералів Краснова, Денікіна та ін., тому вони не думали про безпосередню загрозу військової агресії радянської Росії у разі німецької революції і повстання в Україні. Про це не говорили ні прихильники, ні противники повстання проти гетьманського режиму. Взагалі українська політична розвідка функціонувала дуже невдало і тому у Києві не знали, що вже був готовий план другого наступу радянської Росії на Україну. В день німецької капітуляції на Західному фронті, тобто 11 листопада 1918 р., вже був даний у Москві наказ окремій раді підготувати реальний воєнний напад на Україну протягом десяти днів. У цьому невизначеному моменті забракло знову цієї сили, яка вирішувала б перемогу кожної революції та про успіх усіх визвольних змагань поневолених народів: власної сильної армії [17, с. 58]. Ісаак Мазепа розказує: "Бистро, як гірський потік, виросла армія Директорії, але так само швидко почала потім розпливатися. Це була армія головно з повстанської маси селян, маси неорганізованої, яка боролася проти влади поміщиків і не мала ще потрібної свідомости для того, щоб боротися за Україну" [13, с. 345].

Враховуючи вищевказане, єдиною надійною військовою опорою для Директорії були у цей час Січові Стрільці. Безпосередній учасник цих подій В. Кучабський згадував, що "... на початок січня 1919 року бачучи безвартність до краю розложених військ Директорії, зібраних під час протигетьманського повстання, командування Осадного Корпусу рішило зужити всі сили давнього білоцерківського Стрілецтва не на опанування рідних Дніпровських Дивізій чи Хвастівських Куренів, а на формування цілком нових військ, що їх вишколювали і виховували Стрілецькі старшини довший час. Ось так мало створитися нове Січове Стрілецтво, яке повинно було не вступатися своєю вартістю давньому, з часів Центральної Ради чи Білої Церкви" [8, с. 148].

Далі В. Кучабський відзначав: "... на початок січня 1919 року було сформовано Дивізію Січових Стрільців, якою командував полковник Роман Сушко, до якої "приділено, крім існуючих двох полків піхоти, сформовано ще три Дивізії Січових Стрільців 3-ий полк із останків трьох

Сердюцьких полків, які лишилися в Києві, а із останків 4-го Сердюцького полку і інших частин створено 4-ий полк. На початку січня 1919 р. прибуло до Дивізії СС понад 2000 новобранців з Галичини, з яких створено 10 сотень та сформовано з них Вишкіл СС під проводом колишнього УСС, сотника Володимира Чорнія. Бойовий стан всієї піхоти Дивізії СС мав тоді 7000 стрільців. Знамениту частину творила Стрілецька кіннота під командою Франца Бориса, коло 200 шабель. Стрілецький Скорострільний Кіш під командою Василя Соловчука за один тільки місяць січень випустив 8 нових сотень. Найкращі організаційні успіхи мав Гарматний Кіш під командою Романа Дашкевича, сформувавши до кінця січня нові чотири легкі і дві важкі батареї. Дивізія мала тоді 10 легких і 3 важкі батареї. Коли б Дивізія мала змогу хоч би лише один місяць довше спокійно формуватися, то війна з большевицькою Московщиною імовірно була б розвинулася пізніше багато корисніше для України, ніж це сталося. Дивізія полковника Романа Сушка була найкращою військовою частиною Осадного Корпусу Є. Коновальця, який знаходився в Києві” [9, с. 148–149].

Саме у цей час розпочався новий наступ російських більшовиків на Україну. “Ворог мав у своєму розпорядженні армію, яка нараховувала біля 86 000 бійців і оперативно поділена на три групи: перша йшла в напрямі Харкова, друга – наступала на Київ, третя була резервною для двох перших. Ворог мав тоді на озброєнні 170 гармат, 427 скорострільів, 15 бойових літаків та 6 бронепоездів. Йшли більшовики на завоювання України під гаслом: “Допомогти совєтському уряду України”, а очолювали цей наступ Антонов, Сталін та Затонський” [18, с. 31].

Кількісний склад військ Директорії УНР на Лівобережній Україні в кінці 1918 р. був вдвічі менший, ніж сили Червоної армії. Це підтверджують різні джерела. Так, М. Стахів, Л. Шанковський зазначали, що сили УНР на Лівобережному фронті налічували від 40 до 50 тис. осіб [19, т. 2, с. 104–105, с. 121]. За даними В. Проходи, разом на Лівобережній Україні нараховувалось приблизно 39 тис. 800 багнетів, 1 тис. 950 шабель, 86 гармат, 1 бронепоезд. На Правобережній Україні Дієва армія УНР налічувала 20 тис. 700 багнетів, 4 тис. 610 шабель, 74 гармати, 4 бронепотяги, 55 тис. осіб у процесі формування військових одиниць [15, с. 94–95]. Радянські джерела мало чим різняться з даними вищезгаданих авторів. Наприклад, М. Какурін вважав, що особового складу військ Директорії було понад 40 тис. [6, т. 1, С. 150]. Проте деякі історики стверджують, що Директорія мала в перших двох місяцях повстання 100-тисячну армію [20, т. 2, с. 63]. Згідно з даними генерала О. Грекова, що був у січні 1919 р. міністром військових справ, на бойових фронтах на Лівобережжі і в обороні Києва у січні було усього до 20 тис. вояків регулярної армії разом з резервною. Других 20 тис. треба вважати нерегулярними повстанськими дивізіями. Решта сиділа по містах без дисципліни [2, с. 245].

3 січня 1919 р.* більшовицькі війська без бою зайняли Харків, а 4 січня на основі групи військ курського напрямку було створено Український фронт під командуванням В. Антонова-Овсієнка у складі I та II повстанських дивізій і наявних партизанських загонів, які нападали на Київ. Запорізький корпус на чолі з полковником П. Болбочаном відійшов до Полтави, яку довгий час обороняв. Захопивши більшу частину Лівобережжя, більшовицькі війська вирушили в напрямку на Київ [5, с. 458].

За такого співвідношення сил уряд УНР не застосовував рішучих дій, а вів безперспективні переговори з більшовицькою Росією, тоді як частини Червоної армії все більше захоплювали українські території. Український уряд надсилав одну ноту за одною до Москви (31 грудня 1918 р.; 3–4 січня 1919 р.), в яких вимагав відповіді з приводу наступу більшовицьких військ [32, с. 262]. 6 січня 1919 р. в Києві було отримано радіотелеграфну відповідь за підписом народного комісара закордонних справ Чичеріна. Радіонота заперечувала факт наступу більшовицьких військ на Україну і в ній підкреслювалось, що “...воєнні дії на українській території в цей момент проводяться з військом радянського уряду, який є цілком незалежний. Поміж Україною і Радянською Росією немає жодних збройних сутичок” [28, оп. 5, спр. 16, арк. 5].

Відтак 16 січня 1919 р. радянське головне командування Червоної армії встановило для Українського фронту розмежувальні лінії: між Західним та Українським радянським фронтами по лінії Гомель-Овруч, між Українським та Південним радянським фронтами лінія проходила через Єлець – Старий Оскол – Куп’янськ та Новомиколаївськ. Київська група (1-ша і 2-га українські радянські дивізії та бригада О. Беленковича) розпочала наступ на Київ. Харківська група (бригада П. Дибенка, 1-ша бригада 9-ї стрілецької дивізії та Задніпровська бригада, яка приєдналась дещо

---

* Далі усі дати наведено за новим стилем.

пізніше) рушили у напрямку на Лозову та Катеринославі. Довжина Лівобережного фронту сягала близько 550 км (від лівого берега Прип'яті через Чернігів–Ніжин–Конотоп–Полтаву–Кременчук, глибина становила приблизно 80 км [7, т. 2, с. 77–79]. Фронт мав суто позиційний характер, оскільки бойові дії велися переважно вздовж залізничних шляхів для оволодіння вузловими залізничними станціями. Головною метою наступу радянських військ було усунення ще до кінця незорганізованої Директорії УНР та насадження свого українського радянського уряду для прикриття більшовицької агресії [31, с. 11].

На цьому фронті стояли Запорізький корпус, Січові Стрільці, Сіра дивізія та інші частини, якими командував отаман П. Болбочан, загальною кількістю до 30 тис. багнетів при 50 – 55 гарматах та 2 тис. шабель [24, с. 50–51].

У відповідь на більшовицьку агресію Генеральний Штаб Армії УНР зорганізував чотири армійські групи: Лівобережної – отамана П. Болбочана (проти більшовиків та російських добровольчих частин); Північно-Правобережної – отамана В. Оскілка (проти більшовиків та польської армії); Південної – генерала О. Грекова (проти десанту Антанти); Дністровської (проти румунів) [4, с. 458]. У січні було розформовано Осадний Корпус – одна бойова група під проводом полковника Романа Сушка перейшла на Лівобережжя, щоби зупинити більшовиків на Київському напрямку, а друга, на чолі з О. Думіним, виступила на південь проти повстанців, й третя, очолена сотником І. Рогульським, почала діяти на півночі.

18 січня 1919 р. перевтомлені безперервними боями дніпровські військові частини готувались здати більшовикам Полтаву і відступати у напрямку Кременчука. Генерал О. Удовиченко зазначає: "... що на Лівобережному фронті бойові операції зразу ж були несприятливі для українських військ". Переважаючі сили ворога, за його словами, змусили наші війська відступати крок за кроком з важкими боями, більшовицька армія, спираючись на великі резерви, мала всі можливості ведення широкого маневру, з охопленням флангів наших військ" [25, с. 53]. "В половині січня на виручку їм, – згадував В. Кучабський, – Дивізія Січових Стрільців почала наспіх організовувати Ударну Групу Січових Стрільців під командуванням полковника Романа Сушка з Начальником штабу старшиною Генерального штабу Б. Сулківським. У службовому реєстрі особової справи Р. Сушка вказано, що протягом січня 1919 р. він був командиром Ударної Групи на правах дивізії [29, оп 1, спр.61, арк. 1]. До складу цієї групи входили: 2-й курінь 1-го полку Січових Стрільців з Захаруком, 4-й полк СС, разом 1800 багнетів, Лубенський кінний дивізіон 200 шабель, 2-га батарея Січових Стрільців М. Кураха, 1-ша гавбічна батарея Ничая – 8 гармат, технічний курінь з ремонтним потягом для ремонту залізниць та мостів і два броневі потяги – "Стрілець" та "Дорошенко". Однак В. Довбня зазначає, що полтавський напрямок перекривала група військ під командуванням полковника Р. Сушка, у складі якої перебував 5-й Січовий полк (1700 осіб) та Лубенський кінний полк (400 осіб), що на той час входив у військове формування Січових Стрільців, а також Чорноморський та 2-й Одеський полки. Загальна чисельність групи – 4400 осіб, а Січове Стрілецтво становило в ній майже 48 відсотків [10, с. 150, с. 67]. 14 січня 1919 р. група залізницею вирушила з Києва в напрямку на Полтаву. Авангард групи – 20-й курінь 1-го полку Січових Стрільців прибув на станцію Полтаву у той час, коли в її районі була ще частина Запорізького корпусу П. Болбочана. Коли ж запорожці залишили Полтаву і відійшли в напрямку на Кременчук, тоді і частина групи Р. Сушка відійшла з Полтави на Миргород та закріпилася на лінії Лохвиця – Миргород – Кременчук, бо небезпека була не тільки зі сходу, але і з північного заходу, з району Бахмача.

Після відходу Запорізького корпусу на Правобережжя, Ударна група Січових Стрільців стала єдиною частиною, що обороняла Лівобережжя. Коли більшовики зайняли Чернігів, тоді було відтягнуто на оборону столиці 4-й полк і дивізіон кінноти. Групі Р. Сушка доводилось вести боротьбу не тільки з зовнішніми ворогами, тобто з більшовиками, але й із внутрішнім ворогом. В районі бойових дій групи розпочалися заворушення в Гадячі, Лохвиці, Решетилівці, Хоролі. За допомогою переговорів та агітації їх пощастило ліквідувати, не вживаючи зброї, але ці повстання відбирали час, енергію, і доводилось брати до уваги, що ці неспокійні елементи можуть перейти до сутичок у будь-який час [16, с. 143].

Повстання отамана Зеленого в районі Трипілля, велика більшовицька агітація у самому Києві та наступ російських військ у напрямку на Коростень, змушує головне українське командування відтягнути з групи Р. Сушка 4-й полк Січових Стрільців і Лубенський кінний дивізіон для оборони столиці.

До складу групи Р. Сушка в ході бойових дій перейшли Миргородський курінь, Лохвицький партизанський відділ і 28-й Стародубський полк. Через те, що чорноморці залишили Бахмач і відходили частково на Пирятин – Гребінку, група Р. Сушка відійшла до району Лубен і зайняла фронт на р. Сулі в районі вокзалу, але незабаром дістала наказ обороняти залізничний вузол Гребінку. Пізніше на цій станції прилучилися частини Чорноморського коша з бронепотягом “Чорноморець” (імпровізований). З двох боків доводилося обороняти Гребінку від більшовицьких наступів: від півночі з-під Ромен і зі сходу – з-під Лубен, куди було направлено майже усі сили Ударної групи.

У цей критичний для оборони Києва час вирушив із Золотоноші проти Ударної групи зі значними повстанськими силами, (понад 3000 осіб) отаман Корсунської бригади Г. Хименко, який під впливом агітації перейшов на бік більшовиків. Відразу ж після цього Запорізький корпус, Чорноморську дивізію, Ударну групу Р. Сушка та інші частини, що діяли на Лівобережжі, було підпорядковано полковнику Є. Коновальцю [30, оп. 1, спр. 62, арк. 204]. Одночасно повсталала залога Переяслава, що приєдналася до повстання Хименка, яка відрізала Ударній групі шлях на Київ, зайнявши ст. Переяславськ і ст. Яготин. Командування групи вирішило насамперед ліквідувати повстання Г. Хименка. Хорунжому Ф. Шаповалу з 28-м Стародубським полком було дано наказ обороняти в районі Пирятина напрямом від Прилук. Кожен з цих відділів мав імпровізовані “бронепотяги”. Решті сил Ударної групи було наказано ліквідувати повстання отамана Г. Хименка у Золотоноші, бойовий склад сил якого був такий: багнетів – 2000, шабель – 500, гармат – чотири, бронепотягів – один. Після скерування сил для оборони на сході і на півночі проти більшовиків, що вже наближалися, у командуванні групи залишилися: один курінь 1-го полку Січових Стрільців, відділ чорноморців, технічний курінь, дві батареї та 2 бронепотяги під проводом сотника А. Домарадського [21, с. 55]. 29 січня 1919 р. на південний захід від ст. Гребінки, в районі с. Петропавлівської Слобідки передовий відділ групи несподівано зустрівся з ворожими частинами отамана Г. Хименка і відбив його. Проте на північ від цього села головні ворожі сили атакували відділ групи і змусили його відійти в напрямку на ст. Гребінку, де і відбувся головний бій обох сторін. Незважаючи на переважачі сили Г. Хименка, його було розбито, а сам він утік. Ворог мав великі втрати: близько 250 убитих, 400 ранених і 500 полонених. Втрати Січових Стрільців убитих і ранених були вдсятеро менші. “Бій Січових Стрільців з українськими селянськими повстанцями під Гребінкою – це картина трагедії українських визвольних змагань. В той же час йшли бої військової експедиції Січових Стрільців під Обуховом і Трипільям, де повстанці отамана Зеленого у складі двох дивізій нав’язали війну українській Директорії як “панській” владі. А на Чернігівщині у той самий час змагався висланий туди з Києва І-й полк Січових Стрільців під командою полк. Івана Рогульського. У селі Семиполки розгромили більшовики 30-го січня вночі один курінь цього полку. Розбитий та ослаблений полк відступав на Київ” [22, с. 55–56]. Після знищення відділу отамана Г. Хименка, група ще деякий час обороняла ст. Гребінку від нападу більшовиків зі сходу, але через те, що Запорізький корпус відійшов на південь, а група отамана Рогульського – на північ, щоб не бути оточеною, група відійшла на ст. Дарницю. Безнадійне становище на фронті важко вже було рятувати. Під час відступу груп Р. Сушка і І. Рогульського та інших військових частин із Полтавщини і Чернігівщини, яким не вдалося стримати походу більшовиків, показалися загрозливі наслідки безнадійних настроїв і апатії, які тоді запанували, та більшовицької пропаганди, веденої систематично в українському війську від часу облоги Києва.

Командант Ударної групи та учасник бою під Гребінкою Р. Сушко так пише про це в своїх спогадах: “Душа Січового Стрільця відчула тяжко трагедію цієї різни, це трагічне непорозуміння і прокляття несвідомої української маси”. Він же згадує, що коли три роки після цього трагічного походу брата на брата під Гребінкою стрінулися в румунській тюрмі два противники, учасники бою: старшина Січових Стрільців Кичун і повстанський ідеолог Ангел. Розговорились, пригадали собі момент цієї борні. “Ех, дурні ми були тоді, – сказав Ангел, – не розуміли, не доросли до того, щоби розуміти вас, Січових Стрільців”. Занавіса над таємністю 1919 р. на Україні розкривається. Упав Великий Богдан, Мазепа, Дорошенко, Орлик – не видержали 1919 р. і Січові Стрільці...” [23, с. 58].

Про Ударну групу Січових Стрільців, яка діяла на Лівобережжі, залишив свої спогади також Є. Коновалець. Він писав: “Окремий відділ полковника Сушка виїхав на допомогу Запорізькому Корпусові в напрямку на Полтаву. Але здержати не так большевицькі війська, як скорше відступаючі здеморалізовані українські частини, ніяк не вдалося. Моральне пригноблення, викликане несподіваними поразками на фронті та політичними невдачами Директорії, остаточно рішення залишення Києва. Після відступу з Києва Команда Січових Стрільців старалася ще одним наступом захопити столицю, але

ця спроба не вдалася. Усі ці невдачі настільки ослабили морально Січових Стрільців, що необхідно було відтягнути їх, бодай на яких два тижні, в запілля. Як район для відпочинку й реорганізації призначила Головна Команда Січовим Стрільцям Проскурів” [3, с. 299]

Підсумовуючи вищесказане, коли більшовики захопили більшу частину Лівобережжя і спрямували свій головний удар на Київ, з’явилися нові, ворожі Директорії, сили: повстанські загони так званих “отаманів” Махна, Григорієва, Зеленого та інших, які, зрадивши національні інтереси України, перейшли на бік ворога. Крім того, під більшовицьким впливом, в тилу Української армії спалахнули різні місцеві селянські повстання, які своїми діями нищили боєздатність фронту.

Звістки про успіхи більшовиків та повстання проти Директорії погано впливали на військо. Військова дисципліна послабилася, боєздатність війська впала, почалася масова втеча бійців. Усі ці негативні явища були також між деякими частинами, які належали до Дивізії Січових Стрільців. Тільки завдяки давній стрілецькій гвардії, її жертволюбній праці та героїзму знову досягала формація Січових Стрільців колишнього розмаху та її моральних і бойових висот.

У таких умовах, вночі з 4-го на 5-те лютого вийшли з Києва останні відділи кінноти Січових Стрільців, а кількома днями скоріше, 1 лютого, Директорія переїхала до Вінниці. 11 лютого В. Винниченко зрікся свого головування в Директорії, а його обов’язки перебрав Головний Отаман С. Петлюра. “...Тут стало очевидне, – писав В. Кучабський, – що лише поява міцно зорганізованої більшої регулярної частини може змінити безнадійне положення на Східному фронті. Тому Стрілецька Рада рішила, що слід усі Стрілецькі частини, що були розкинені по всьому фронті, стягнути з фронту в глибоке запілля, там поповнити їх бодай у міцну дивізію і щойно тоді вислати як одностайний відділ для наступних чинів на фронті” [11, с. 161].

На захід від Києва почала формуватися нова оборонна лінія українських військ, т. зв. Східний фронт під командуванням Корпусу Січових Стрільців, який був перейменований з Осадного корпусу у другій половині січня 1919 р. У Східний фронт було об’єднано Лівобережний фронт і Тиловий фронт, який очолив Є. Коновалець. Із 23 січня йому безпосередньо підпорядковувалися: Корпус Січових Стрільців, війська отаманів Волоха, Поліщука й Аркаса [26, с. 67]. Фронт поділено на три групи: північну – на ріці Ірпін під командою полк. Р. Сушка, центральну – для оборони шляху Київ–Житомир – під командою полк. І. Рогульського і південну – на шляху Київ–Хвастів – під командою полк. І. Чмоли. Новий фронт складався з багатьох невеличких частин, малої бойової вартості і не давав надії на стримання більшовиків, які мали в Києві значні сили. Невиконання бойових наказів, самовільне залишення фронту цілими частинами, перехід деяких відділів до ворога, злочинства дезертирів, постійна відсутність зв’язку з фронтом – це страшна, безнадійна картина розкладу і хаосу, які руйнували останки Збройних сил Української держави [14, с. 294].

Отже, бачимо що Наддніпрянські Січові Стрільці становили основу Дієвої армії УНР і залишалися одним з найдисциплінованіших і боєздатніших військових формувань на Лівобережній Україні на початку січня 1919 р. Отримавши завдання стримати наступ більшовиків на Лівобережжі, Ударна група Р. Сушка виконала його, незважаючи на перехід отаманів на бік ворога. Це сприяло керівництву Директорії здійснити певні державницькі заходи, а також на ділі втілити у життя проголошений 22 січня 1919 р. Акт Соборності України, коли галичани і наддніпрянці боролися за незалежність і цілісність Української держави.

1. Антонов-Овсеєнко В. Записки о Гражданской войне: в 4 т. / В. Антонов-Овсеєнко. – М. – Ленинград: Государственное Военное издательство. – Т.3. – 1932. – 347 с. 2. Винниченко В. Відродження нації: в 3 ч. / В. Винниченко. – К.: Наук. думка, 1990. – Ч. III. — 535 с. 3. Коновалець Є. Причинки до історії української революції. – Прага: Наклад Проводу Українських Націоналістів, 1928. – 39 с. 4. Історія українського війська (від княжих часів до початку ХХ ст): в 2 кн. // за ред. І. Крип’якевича, Б. Гнатевича. – Львів: Видання Івана Тиктора, 1936. – 570 с. 5. Там само. – С. 458. 6. Какурин Н. Как сражалась революция 1917 – 1920 гг.: в 2 т./ Н. Какурин. – М., 1990. – Т.1. – 271 с.; Т.2. – 430 с. 7. Там само. – Т.2. – С. 77–79. 8. Корпус Січових Стрільців: Воєнно-історичний нарис. – Ювілейне видання: 1917–1967 / д-р О. Бабій, В. Зарицький, Д. Герчанівський, інж. Б. Білинський. – Чикаго, 1969. – 663 с. – (На основі книги “Золоті Ворота” В-ва “Червона Калина” у Львові (1937)). 9. Там само. – С. 216. 10. Довбня В. Січові Стрільці київського формування у визвольних змаганнях 1917–1920 років: організація та правові засади діяльності / за наук. ред.

проф. П.П. Михайленка. – К.: Текст, 2002. – 220 с.; Корпус Січових Стрільців: Воєнно-історичний нарис. – Ювілейне видання 1917–1967 /д-р О. Бабій, В. Зарицький, Д. Герчанівський, інж. Б. Білинський. – Чикаго, 1969. – С. 150. 11. Корпус Січових Стрільців: Воєнно-історичний нарис. – Ювілейне видання 1917–196 / д-р О. Бабій, В. Зарицький, Д. Герчанівський, інж. Б. Білинський. – Чикаго, 1969. – С.161. 12. Мазепа І. Україна в огні і бурі революції 1917 – 1921 рр. – К.: Темпора, 2003. – 607 с. 13. Там само. – С. 345. 14. Там само. – С. 294. 15. Прохода В. Уваги до праці д-ра Матвія Стахів “Україна в добу Директорії УНР” // Український історик. – Нью – Йорк – Мюнхен, 1967. – № 1–2. – С.94 – 95. 16. Савченко В. Нарис боротьби війська УНР на Лівобережжі наприкінці 1918 та початку 1919 рр. (на підставі документів та оповідань свідків)// За державність: матер. до історії Війська Українського. – зб. 6. – 1936. – С. 143. 17. Стахів М. Україна в добу Директорії УНР: в 7-ми т. / Стахів М. – Торонто: Українська Науково-Історична Бібліотека в Скрентоні, 1962–1966. – Т.І. – 1962. – 276 с.; Ріпецький С. Українське січове стрілецтво. Визвольна ідея і збройний чин. – Львів: Вид-во “Червона Калина”, 1995. – 358 с. 18. Стахів М. Україна проти більшовиків: Нариси з історії агресії Советської Росії: в 2 кн./ Стахів М. – Тернопіль. – 1993. – Кн.2.– 243 с. 19. Стахів М. Україна в добу Директорії УНР: в 7-ми т. / Стахів М. – Торонто: Українська Науково-Історична Бібліотека в Скрентоні; 1962–1966. – Т.ІІ. – 1963. – 248 с. Шанковський Л. Українська армія у боротьбі за державність. – Мюнхен, 1958. – 317 с. 20. Стахів М. Україна в добу Директорії УНР: в 7-ми т. / Стахів М. – Торонто: Українська Науково-Історична Бібліотека в Скрентоні; 1962–1966. – Т.ІІ. – 1963. – С. 63. 21. Сушко Р. Брат на брата (Матеріали до історії Ударної Групи Січових Стрільців)// Календар Червоної Калини на 1928 рік. – Львів: Вид-во “Червона Калина”, 1927. – С. 55. 22. Там само. – С. 55–56. 23. Там само. 24. Удовиченко О. Україна у війні за державність: Історія організації і бойових дій Українських Збройних сил 1917–1921 / О. Удовиченко. – Вінніпег–Канада: Видав хорунжий УСС Дмитро Микитюк, 1954. – 179 с.; Верига В. Визвольні змагання в Україні: в 2 т. / Верига В. – Львів: Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича. – 1998. Т. 1– 502 с.; Т.2. – 1998. – 702 с. 25. Удовиченко О. Вказана праця. – С. 53. 26. Хома І. Січові Стрільці. Створення, військово-політична діяльність та збройна боротьба Січових Стрільців 1917 – 1919 рр. / Іван Хома. – К.: Наш час, 2011. – 104 с. (Сер “Плац д’Арм”). 27. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВО України). – Ф. 1078. – Оп. 3. спр.98. Оп. 4. спр.2. 28. ЦДАВО України. – Ф. 1429. (Канцелярія Директорії УНР). Оп.5. спр.16. арк. 5. 29. ЦДАВО України. – Ф. 2373. – Оп. 1. – Спр. 61. Арк.5 30. ЦДАВО України. – Ф. 1078. – Оп.1. – Спр. 62. – Арк. 204. 31. Чіхрадзе О. Друга українсько-більшовицька війна, (листопад 1918 – грудень 1919 рр.): автореф... канд.. іст. наук: спец. 20.02.22 – “Військова історія” / О. Чіхрадзе. – Львів, 2003. – 23 с. 32. Юрченко О. Українсько-російські стосунки після 1917 р. в правовому аспекті / О. Юрченко. – Мюнхен, 1971. – 402 с.

УДК 94(477)“1919”

І.Я. Хома

Національний університет “Львівська політехніка”

БОЇ ЗА ШЕПЕТІВКУ У КВІТНІ 1919 р.

© Хома І.Я., 2013

Досліджено один із боїв Другої українсько-більшовицької війни. Зокрема йдеться про бій за стратегічний вузол – містечко Шепетівка.

One of the battles of the Second Ukrainian-Bolshevik War has been researched. It is the battle for the strategic town Shepetivka.

У сучасній українській історіографії до малодосліджених сторінок військової історії національної революції 1917 – 1921 рр. належать бої та бойові операції за участю різних армій, що діяли в ці роки на території України. Адже з кінця 1917 і до листопада 1921 рр. їх нараховувалося